

LOVASOK.

I.

ÉSZ NÉLKÜL riadtunk fel álmunkból. A szakaszon riadtan futott át a tanácstalanság:

— Hova lett a századunk?

Úgy látszott, itthagytak.

Köröskörül sötétség hallgatózott. És a sötétségben felcsattantak olykor az orosz fényszórók, odavágtak a búsán menetelő felhőkre, majd hirtelen a hátunk megé fordultak s rácsaptak Ravaruszka tornyára. Sápadtan nézett vissza reánk a torony, mint valami kísértet.

A szakasz tehát ittmaradt, az ellenség torkában.

Halálos nesztelenségben küsztkünk ki a sáncból s dideregve próbáltunk rendezkedni. Mert szeptember volt már s az éjtszakák hűvösek . . . A félsötétben észrevettem, hogy Miriszlay, a póznalábú önkéntes vacog mellettem. Azért ismertem rá, mert szokása szerint felsóhajtott:

— Testhezálló kis háború ez is . . . Az istenfáját!

Ott álltunk a sánc megett, tanácstalanul s dideregve, mint a verebek.

Egyszerre csak Somló hadnagy bukkan ki az éjtszakából. A szakasz legkülső jobbszárnyáról jött s fesztelenül káromkodott.

— Hát most mit csináljunk? — tette föl a kérdést sajátmagának, mialatt megállt a szakasz előtt.

Senki nem szólt vissza. Csak annyit tudtunk, hogy ittfeljejtettek bennünket.

Esti kilenckor jött a parancs, hogy zászlóaljunk, mely — mint tartalék — négy napon át volt beásva Ravaruszka előtt félkörben, utolsónak kezdi meg a nagy visszavonulást. Szájról-szájra adták a sáncban, hogy — balkézre tőlünk — pontosan éjfélkor ki fog gyúlni egy kazal, abban a szempillantásban talpraszökik az egész zászlóalj, lábujjhegyen fut visszafelé a városka főterére s ott rendezkedvén sebtiben, az ezred után lohol majd délnyugati irányban. Minden ember, ahogy bírja!

Azon a későestén indult meg az első őszi visszavonulás.

Balra tőlünk futott el az országút, azon kezdte meg a hátrálást a hadosztály. Gyalogosok, huszárok, tüzérek, szekereszek, árkászok húzódtak az oldalunkban, fáradtan és nesztelenül. Még az ágyúk is tompábban kongtak a setétbeburkolt úton, hogy az ellenség meg ne neszeljen valamit a váratlan menekülésből . . .

Mi aztán, a század legkülső jobbszárnyán, elaludtunk vackaink-

ban. S amire felriadtunk volna, zászlóaljnak, századnak sehol semmi nyoma s a kazal sem égett. Halálos éjtszaka hallgatózott mindenfelé, amelyet csak nagyelvétve riasztott szét búsan egy-egy orosz fényszóró.

Félely volt éjjél után.

Abban a pillanatban ismét kigyúlt a reánk leselkedő fénykéve s éles világa másodszer is megállt Ravaruszka tornyán. Félni kezdtünk elhagyatottságunkban.

Somló hadnagy újból káromkodni kezdett a szakasz előtt. Fojtott hangon, vigyázva. Mert nem lehetett tudni : néhány lépésre az oldalunkban nem az ellenség bujkál-e valahol? Aztán mintha fejhez kapott volna a hadnagy, mert izgatottan parancsot adott :

— Futólépésben utánam ! De lábújjhegyen !

Visszatartott lélekzettel rohantunk a derengő homályban s vigyázva-vigyázva, hogy ne koppanjon a bakancs. Talán tíz perc mulva ott álltunk Ravaruszka főterén, rendezkedve s még súlyosabb tanácsalanságban. Somló hadnagy lehorgasztotta fejét s maga elé tűnődözött, mintha törte volna magát valamin.

Ijesztő volt az az éjtszaka !

Ravaruszka halott, egészen halott : senki lélek nem volt a városkában. Csak egyetlen magas és tömör épület áradt a fényben. Olykor-olykor panaszos jajszó hasított ki belőle. Sejtettük csak, hogy kórház lehet s a súlyosan sebesült katonák maradtak vissza ottan, kényére az ellenségnek.

Mintha a túlvilágban álltunk volna, mialatt kínos perceken át várakoztunk a ravaruszkai piactéren.

De sehol egy kiáltás, amely útbaigazíthatta volna csüggedt lelkeinket. Csak a hold bújt ki keleten a föld alól, valahonnét Ukrania felől s keszeg sarlója, amint felbukkant kis szünetre a délnek menetelő felhők hadoszlopai mögül, másvilági fényben úszott az éjtszaka . . . Nem tudtuk, mi lesz velünk?

Egyszer csak megmozdult Somló hadnagy, délnyugatnak fordult, amerre a mieinknek kellett megszökniök s tölcserít csinálván a tenyeréből, elnyújtva üvöltött egyet :

— Ki-len-ce-dik szá-á-áá-za-a-ad !

Valamelyik távoli utcasor élesen csattant vissza :

— . . . á-á-áá-za-a-ad !

S még iszonyúbb csöndbe bukott a világ.

A hadnagy várt még keveset, de mert csak a sötétség fülelt mindenfelől, váratlanul a szakaszhoz fordult :

— Ti most ittmaradtok, míg vissza nem jövök. A város megetti órházig megyek, ott talán találok még két-három visszamaradt órsemet. Nyomban itt leszek. Pihenj !

S gyors lábakkal elindult délnyugatnak. A szomszéd utcából felkoppant még siető bakancsa, amint távolodott, egyre távolodott. Nagy hallgatás következett aztán.

(Somló hadnagyot mi nem láttuk többé. Hónapok mulva hallottuk csak, hogy nekivágván az éjnek Ravaruszka piacterén, Budapesten állt meg először, hogy kifújja magát keveset. A pioniroknál pedig.)

Mi vártunk azalatt.

A fényszóró ismét átvágott az éjtszakán s ismét a ravaruszakai toronyt borította özönbe. De úgy rémlett, hogy ezuttal közelebből indult ki az a fény.

Meddig maradhattunk a szörnyű tanácstalanságban, ma már nem tudom. Arra emlékezem csak, hogy egyszer futni kezdtünk a vasúti töltésnek, amerre a többi szökött el minden föltevés szerint. S kifulva loholtunk a sinek mentén, Isten tudja, meddig. Elöl Miriszlay a póznalábaival, mert ő vette át a parancsnokságot mint rangidős önkéntes. Lehettünk a szakaszban tizenhatan legfeljebb.

Megroggyanó térddel lihegtünk egész éjjel. Amint virradni próbált volna, egy falu jött velünk szembe. S ott, a falu utcáján, utólértük a menetelő ezredet.

De nem a saját ezredünk volt... Megéreztek ott nyomban, hogy elvesztük a világban, mert századunkat soha többé nem fogjuk megtalálni.

Csatlakoztunk az idegen ezred sarkába.

Akkorára virradt. És amire először néztünk volna szét a falun túl egy dombhátról, elállt bennünk a lélekzet. Mert iszonyat volt látni azt a visszavonulást!

Köröskörül a szemhatár szegélyéig, a keskeny mezei utakon, az ugarföldeken át, ingoványok szélein katonák dülöngtek előre kormos arccal a többnapos csaták puskaporától. Össze-vissza dobálva menekültek ott mindenrendű és rangú katonák: linci gyalogosok, losonci jágeerek, tiroli császárvadászok, egri honvédek, aztán konyhakocsik zörögtek a vágatásban, tüzérek csákó nélkül, kongva bólogató ágyúk mögött menetelve, szekereszek, árkászok, sebesültvivők begöngyölt póznákkal a vállaikon... Mozgó feketeség volt a világ, nyitott szájjal, szótalánul vonszolta magát mindenki dél nyugat felé, a Tátráknak, csak a sebesültek maradoztak el jajgatva és sáfrányszínű arccal. Azalatt pedig messzemessze a láthatár szélén alacsony dombok sorakoztak s a dombokon lovasok húzódtak el hángtalan libasorban. Mindig ott húzódtak el a horizont alatt, annyi titokzat közt, hogy nyugtalankodni kezdtünk.

Eltévedt szakaszunk elején bandukoltam, földadva minden reménykedést, hogy hazajuthassak egyszer még... Ám váratlanul felütöttem a fejemet. Az előttünk menetelő ezred legvégében ugyanis egy görbe póttartalékost pillantottam meg, akinek kapcája kicsüngött a bakancsa lyukas talpán. Megdideregtem, mert ráismertem Laky segédjegyzőre. Nagyívó volt. S abban a pillanatban csaknem önkívületben kiáltottam fel:

— Laky!

Laky megfordult savanyú, szenvedő arccal. Semminemű meghatódást nem árult el, mindössze annyit kérdett:

— Nem tudnál itt valami kocsmát? Nagyon ég a gyomrom...

II.

E nyomorult napunkon sokat beszéltem Laky segédjegyzővel. Volt miről. Hatodik esztendeje volt azon az őszön, hogy nem láttam. A kollégiumban előttem járt néhány osztállyal, de egyszerre kimaradt s attól fogva híre sem jött hozzánk. Savanyúszájú legény volt már akkor is és ha megszólított valakit olykor, azért tette csupán, hogy megérdeklődjé: nem volna-e véletlenül egy kis sligovicája?

Nem volt pedig alkoholista. A gyomrára panaszkodott csupán, amely szakadatlanul égett. Ez ellen alkalmazta a szilvórist.

Most, hogy gazdátlan szakaszom élén meneteltem, ő viszont századja hátában bandukolt, legalább kibeszélgettük magunkat szívünk szerint. Amikor fölvettem szóbeszédközben, miért lóg ki talpából a kapca, szenvtelenül legyintett:

— A talp leszakadt félig, azért lóg ki. Elég bánatom az nekem.

— S mi volt közvetlen oka a talp leszakadásának? — érdeklődtem némi indiszkrécióval.

Laky lökött egyet a bornyún, amint lecsúszott a válla alatt s minden különösebb emóció nélkül szolgált felvilágosítással:

— Hogy most fityeg a talpam s kicsüng belőle a kapca, e körülmény oka a hullámzó hadműveletekkel függ össze, barátom. Nevezetesen: amikor Auffenberg általános támadásba ment át, az aktív tevékenység második napján mi is belesodródtunk a tűzbe. Olyan szurkolás vett rajtunk erőt, hogy kelepeltünk, mint a golya. De most nem erről van szó: merőben mást szeretnél te tudni, barátom. Nos hát a csatában, mely — mint hallom — alighanem a «tomasovi» keresztnevet fogja elnyerni a történelemben, éppen mikor szuronyra mentünk, nem messze tőlem gránát vágott be, nagyot ugrottam, aközben belebotlottam valami kőbe s a kő levitte bakancsomnak talpát...

Megállt keveset, körülszagolt a levegőben, később lehorgasztotta fejét s halk rezignációval szólt:

— Azóta a saját talpamon járok félig. Ez a kapca-eset története rövid kivonatban...

Azalatt mentünk-mentünk, nem sejtve, meddig. Annyit megéreztünk azonban, hogy a ravaruszkai csatából hadaink roncsai menekülnek csupán ismeretlen cél felé. Dél is elmúlt, rengetegerdőn át nyúlt ki az országút, fogalmunk sem volt, hová veszhettek jobbról-balról bakák, táborijágerek, tiroli császárvadászok, honvédek, szekereszek, árkászok, tűzerek és sebesültszállítók. A lovasok is eltűntek az éghatár pereméről. Sűrű erdő kísért kétfelől, amelyen nyílegyenesben vágott át az országút. És az országúton, ebédidő után már, egy tehergépkocsival találkoztunk, mely a hátuljára ülve ágaskodott a fák ormainak. Két első kereke mintha begörbített karja lett volna, amellyel irgalomért esdekelt. Menekülő katonák felejthették itt abban a pillanatban, amikor gránát nyekkent a gépkocsi alá. Mert az autónak ki volt tépve a hasa...

Nagy volt a gépkocsi, akár egy mozdony. S mialatt az égre ágaszkodva rimánkodott segítségért, visszafojtott lélekzettel, ijedezve sietünk el mellette. Mintha saját végzetünkkel mentünk volna szembe.

Aközben távolról, de igen nagy szünetekben, ágyúszó zümment föl búsan a rengetegen túl. Laky segédjegyző lökött egyet a bornyún:

— Talán új csatát kezd Auffmanberg. Ha esze volna, csöndbe hazaszöknénk, a muszka meg ittmaradna szépen...

Nem néztem rá, mert fokozódó nyugtalanságot éreztem.

Mögöttem még mindig Miriszlay önkéntes mérte az utat póznalábaival. Reggel óta erre a távoli és bús ágyúszóra dörmögött fel első ízben:

— Az istenfáját ennek a hadjáratnak!

Egyszer aztán — lehetett már alkonyattájt — végtelen tisztás szélesedett az út két oldalán. Itt már döglött lovak heverték szanaszét s begörbített lábaikkal mintha bele akartak volna kaparni az égbe. Aztán katonasírok következtek. Meg aztán egy magános épület látszott messziről, mely az út árkán túl állott, nagy elhagyatottságban. Csárdának gondolhatta az ember.

Hát az is volt!

Nem értük még el, de ki lehetett venni távolabbról is, hogy egyes katonák kiugrálják a menetelő oszlopból s csoportba verődve döngetik a kocsmá ajtaját. Úgy látszott, bereteszelték belülről az ajtót. Amint közelebb értünk, szájról-szájra adták egymásnak a katonák, hogy odabent két liter rum van a kocsmárosnál s annak birtoklásáért torlaszolta el magát életre-halálra. Laky segédjegyző, mikor megütötte fülét a rum, váratlanul kipattant a sorból, ott termett a csárdát ostromló gyalogosok hátában s két kézre kapván a mannlichert, a puska agyával kezdett seperni a bakák között. Akik szembemerészkedtek volna vele, azoknak koponyáján recscent meg a puskatus, oly böszülettel dolgozott Laky. Miután tágasságot vert maga körül, a bezárt ajtónak vetette magát.

Mi tovább mentünk, Laky pedig ott maradt.

De úgy negyedóra mulva lihegve ért utól bennünket. Az egyik liter rum a tábori kulacsában kotyogott, a másik literen minden föltevés szerint osztozhatott valakivel. Talán Czimet őrmesterrel, aki nagy bolondja volt a rumnak. Laky segédjegyzőnek akkor már görbén állt a szeme s bamba szájjal mosolygott maga elé. Alaposan felöntött.

Mindazáltal volt benne annyi emberség, hogy minket is megkínált Miriszlayval. Mindössze annyi megjegyzése volt:

— Csak ne nagy cúgot, barátim!

A rumtól egészen fölélenkült Laky segédjegyző. És miközben előtünk botorkált, hódításaiból mondott el frappáns eseteket, amelyeket a gyengébb nem körében vitt végbe. Állítólag.

Azalatt rég elhagytuk a rengeteget s újból hullámos térség követett bennünket kétfelől, a szemhatár aljáig. Ezer-ezer elcsigázott katona

hömpölygött kigyóvonalban a dombok hátán, a völgyekben s a távoli erdők alatt: gyalogosok, tüzerek, császárvadászok, jágerek, árkászok, szekereszek. Mindenki menekült. Egyszer, messziről, valami nagy falut láttunk. Retekfejű tornya úgy ült a széles templomrészen, mint csirkéi fölött a kotló. Magasan, igen magasan az ellenség repülőgépei dongtak. Nyugat felől borulni kezdett.

Azalatt pedig egész mélyen, az éghatár pereme alatt, lovasok haladtak. Libasorban, nesztelenül. Mintha a halál lovasai lettek volna.

III.

Senkit-semmit nem láttunk már.

Olyan sötétség ereszkedett alá, hogy az előttünk botorkáló tagpárt is csak sejtettük legfeljebb. S e vak sötétben órák óta úgy zuhogott az eső, mintha a felhők szakadtak volna meg.

Egyszer valami szekérszlop mellett huzódtunk el a szörnyű esőben. Apró «pista»-lovak reszkettek a fokozódó hidegben. Egy sár volt már minden katona, de azért vacogva is tovább mentünk a sárban.

Nagyon éhesek voltunk és nagyon sárosak. Úgy látszott, hogy ennek a visszavonulásnak soha nem lesz vége. Talán csak akkor, ha egyszer — a látóhatár alatt — kilépünk a világból.

Mentünk-botorkáltunk, a fejünket vertük egymáshoz vagy lebilent nyakkal próbáltunk aludni félpercet, egészpercet. Az eső zuhogott.

Itt-ott úgy tetszett, hogy Miriszlay mintha felbóbiskolt volna menetelőálmából s olyankor mintha annyit dörögött volna maga elé:

— Hej, meg kell itt veszni!

Máskor meg mintha valami idegen ezredbeli tiszt cuppogott volna az oldalunkban, nyakárahúzott csuklyában s aközben mintha így szólt volna valakihez az esőtől zúgó éjszakában:

— Hej, messze van még Przemysl vára!

És sehol egy falu, egy kútágas legalább, amely után tájékozódni lehetett volna árva nyomorúságunkban. Tudtuk már, hogy el fogunk pusztulni egytől-egyig. De nem törődtünk vele.

Sokára-sokára, éjfél is lehetett talán, egy horgas alak sejlett föl előttünk a sűrű szakadásban, amint csetlett-botlott s egyszer belesóhajtott a vak reménytelenségbe:

— Csak valami kocsmát találna már az ember!

Tudtuk nyomban, hogy Laky segédjegyző botorkál előttünk kietlen lélekkel. De nem szóltunk hozzá semmit. Minek?

A térről meg az időről fogalmunk nem volt többet. És akkor váratlanul ezt adták szájról-szájra a menetelő oszlopban:

— Rast!

Abban a pillanatban megállt minden ember. De mielőtt még a sárba vethették volna magukat, hogy soha föl ne keljenek azután, újabb parancs jött valahonnét elülről, hogy le kell térni az útról s balra az

ugaron lefeküdni mindenkinek. És megpróbálni aludni! Az úton nem maradhattunk, mert nehéz tüzérség elvonulását várták arrafelé.

Öt perc mulva ott feküdtünk már a magasradagadt ugarháton, a sárban. Mint a kelevényben. Fejünket ráhajtottuk az ázott bornyúra s félig elmerülve a latyakban, aludni szerettünk volna. A fülünkbe húzott sátorlapon őszi marsot dobolt a zápor. S mivel a ponyvalap nyomban át is ázott, a mellünkön meg a hasunkon csorgott az eső.

De azért aludtunk. Úgy félálomban hallottam még, amint — a lábamnál valahol — öldöklő gúnyjal megjegyezte valaki:

— Gratulálok ehhez a testhezálló kis háborúhoz!

Aztán csönd támadt, csak az eső zuhogott. Később a zuhogás is beleveszett a semmibe.

Elaludtunk. Mind-mind.

Ám ez sem tartott sokáig. Mert talán félóra, talán negyedóra mulva azzal vertek föl:

— Auf!

Fölkecmeregtünk hát hidegbenéző térdeinkkel s vacogó fogainkkal, mialatt szemünk körül tébolyító fénypontok karikáztak. Keserves kínok közt az országútra próbáltunk felkapaszkodni, amelyen akkor kongtak el a nehéztüzérség utolsó ütegei. És mentünk-mentünk tovább... Szembéjaink égtek, lábunk reszketett s fejünkben harcínóták visítotak hamisan...

Az eső mintha szünni kezdett volna, de a sötétség dagadt egyre. És a sötétségen át — félbalt hátulról — itt is, ott is vörös pontok kezdtek ugrálni mint a lidércfények. Aztán kialudtak hirtelenül. Később megint felvillogtak, de más helyeken.

Azon az éjtszakán nem hittük többé, hogy viszontlássuk mégegyszer az édesanyánkat. Tudtuk, hogy messze-messze, a fénypontok között, lovasaink verekedtek keserűen az ellenség lovasaival.

IV.

Csodás őszeleji délelőtt lett másnap. A nap szikrát vert s megmelengetett mégegyszer mindnyájunkat. Talán utoljára az esztendőben.

S mi egyre mentünk még.

De még csak az idegen ezred haladt előttünk rendetlen oszlopban, amelynek sarkába szegődtünk előző napon reggel s ödöngtünk utána árván valami tizenhatan a szakaszból. Köröskörül elvesztünk a világban. Isten lett volna a megmondhatója, merre bujkálhatott századunk a menekülő hadtestek összevisszaságában!

Mentünk hát. Laky segédjegyzőt nem láttam többé: minden föltevés szerint az elmúlt szörnyű éjtszakán veszhetett el valahol, mint ahogy az előttünk menetelt idegen ezred is elszakadt a hadtestétől. Éhséget, fáradtságot nem éreztünk már. Csak vonszoltuk magunkat lélek nélkül, roskadozó térddel. S szívünk csordultig volt hálával a napocska

íránt, amely mindnyájunkat körülcirogatott mégegyszer gyöngé melegével.

Igy húztuk magunkat lépést egy alig emelkedő dombháton. S ahogy a tetejéig vonszolódtunk volna föl, megálltunk...

Meg kellett állnunk! S a borzadálytól belénk halt a lélekzet! Mert egy szétvert hadsereg menekült a lábaink alatt...

Soha olyan képet!!

Miriszlay önkéntes, aki mellettem dőlt neki a puskájának, meredt szájjal suttogott:

— Könyörülő Isten, mi történik itt?

Soha olyan képet!!

Alattunk nyúlt ki a leberg-przemysli országút s ezen az országúton tíz- meg tízezer ember menekült rémüldözve. Gyalogosok tolták és teperték egymást az iszonytól eltátott szájjal, sebesültek vánszorogtak az árok szélén s jajgattak szivettépőn, de most senkisé sem törődött a rimánkodásukkal. Sebesültvivők futottak össze-vissza, hosszú póznákkal a vállaikon. Majd tüzérek vágattak fergetegben s a tömött országúton rakásra tapostak mindenkit, lovak és ágyuk. Egyéb ágyúk szétverten dültek el ezalatt odébb az úttól, a nádasok szélein nyöszörögve.

Egy egész világ menekült!

Köröskörül tüzek lobogtak az éghatáron s pernyeeső hullt. Kissé balról Grodek repkedett lánggőzönben s azon túl is — messzire-messzire! — falvak recsegték tűzben s füstjök az egekre szállt vagy laposan dült el az ingoványok felett s hetven falu határáig küldte a könyörgő üzenetet: «Segítség! Segítség!» S a falvak közt csillogó ingoványokat akkor már ellenséges ágyúk árasztották el srappnelldobokkal s verték mázsás gránátokkal. Toronymagas gájirokban csappant föl sár és víz s az ingoványok közt menekülő katonák iszapból feketén ugrándoztak és bukfenceztek a halálos hínárosban... Lihegve rohant mindenki nyugat felé s meddig el lehetett látni szemmel, a lápok partjain, a vörösbenzengő falvak között, a sűrű füstoszlopok alatt konyhakocsik, gyalogkatonák, tüzérek, egyes lovasok vágattak hanyatthomlok, mialatt kegyetlenül verték őket az ellenséges ágyúk... Jajgatás, lihegés volt minden...

Akadozó szívvel álltunk-álltunk a dombtetőn, lenyüggözve a másvilági képtől. De nem sokáig.

Mert váratlanul egy tábornok repült felénk, vágtaiban. Szürke lova ahogy megtorpant előttünk, nekünk szegezte revolverét:

— Miféle ezred vagytok?

Valami őrnagy odakiáltotta az ezred számát.

A tábornok ekkor, aki elvesztette valahol a sapkáját, izgatottságtól remegve kiáltott reánk:

— Azonnal állást foglalni az országút északi árkának peremén! Féljobb-elülről orosz lovasok jönnek felénk!

... Öt perc múlva ott hasaltunk már az országút mély árkának

legtetején. Hátunkban az őrjöngő menekülés, ahol három hadtest roncsai gázolták egymást, előttünk féljobbra széles és ritkás erdőszél. Mögöttünk féljobbra kicsi erdő, talán vadkörtefákból.

Ott feküdtünk az árok tetején, hogy csak sapkáink csücskéi látszottak ki a sánc tetővonalából. A nap sütött. Oldalomnál Miriszlay hevert, póznalábai lenyúltak a mély árokba s katicabogarat sétáltatott a balkezefején.

Elszunyókáltam . . .

Vagyis csak rémlett talán úgy. Mert váratlanul megremegett alattunk a föld . . .

Amire felkaptam volna a fejemet, köröskörül másodszor is megdübörgött a világ . . .

Ugyanakkor Miriszlay hangját hallottam, amint rekedten toporzékolt a szakasz mögött :

— Tüzelj ! Tü-ze-e-elj !!

Annyit láttam csak, hogy a szemközti erdőszélről akkor törtek ki az ellenség lovasai. Öles pikáikkal, fekete és alacsony süvegekben, prűszkölő lovaikon úgy törtek elő, mint a fergeteg ! Széles attackvonalban repültek a grodeki országútnak . . .

Irtózatos tüzelés indult meg. Csattogtak a fegyverek, ordítózza káromkodtak a parancsnokok, dörgött a mező a kozákok alatt, fenyegetőn-nagyobbodva zúgtak le felülről, itt két ló hempergett föl, amott három kozák repült ki a nyeregből. De a többiek feketén dörögtek előre . . .

Száz lépés csak . . . Ötven lépés csak . . . És akkor egyetlen szempillantás alatt lehemperegtünk a sáncszakadék aljába . . .

A lovasok átugrattak felettünk és akkor neki-neki a szétvert menekülők oldalának . . . Pikák recsegték, kardok suhogtak és csengtek, orosz ordítózza hallatszott s német, oláh, tót jajszavak hördültek . . .

De akkor váratlanul harmadszor is megremegett a föld. Valahonét az országúton túlról, a vadkörtefás kiserdő irányából. És akkor váratlanul magyar káromkodás vert át a kavarodáson . . .

— Üsd, az Istenit !

Őrjöngő toporzékolás kezdődött odafennt. Lovak nyerítettek és dobogtak, kard suhogott és csengett, oroszul kiabáltak rimánkodva. És akkor újabb káromkodás süvített át a kegyetlen csapkodásban :

— Vágd, az Istenit !

És akkor negyedszer is megdübörgött körülünk a világ. Amire föl mertünk volna pillantani, lovak és lovasok repültek át az árok felett, lovak hasai nyúltak el a két part között olyan feketeségben, mint a felhők, lópatkók csillantak meg a napban, kardok lapjain villant meg a fény. A lovak nyerítettek, a lovasok fújtak.

Aztán távolodott a dörgés.

Mire a sánc tetejéig mertünk volna visszakúszni, a kozákok az erdőszélen vágattak már menekülve, utánuk meg magyar huszárok.

Feketecsákós huszárok. Szélben úszott a menteújjok, kaszaboltak a kardjaik, a lovak prüszköltek s a huszárok azt kiáltották mind:

— Hej! Hejj!

Elvesztek aztán a lovasok. Kozákok is, huszárok is.

V.

Negyedóra mulva rendezkedtünk az országúton.

Messze előttünk volt már a menekülő sereg legvége. Mi is megindultunk aztán. Elöl az idegen ezred, a nyomában mi, eltévedt és gazdátlan szakasz. Ismét Miriszlay vette át a parancsnokságot.

Akkor már siket csöndbe sülyedtek a grodeki lápok. Köröskörül tűzőzönben állt minden falu s a tüzek fekete füstjei ferdén dültek el a szikrázó napban. Mi pedig mentünk-mentünk nyugat felé, a przemysli várnak. Csüggedt lélekkel, hallgatagon. De a lovasokat nem láttuk többé.

Komáromi János.

OKTÓBERI ALKONY.

— Édesanyámhoz beszélek. —

Rozsdát fog a nyárfák ezüstje.

Az erdő vállán

Sárgulva foszlik szét a zöld selyem.

Vakult tükör lesz a járadt folyó:

Iszaprámás, köd-ülte, fénytelen.

— Fogd a kezem a kezembe, drágám! —

Már csak az égre nézni jó.

Leejtett, piros nap-pohárból

Nyugati égre

A színek szerteömlenek.

Lilaszín felhők hamvas bársonyát

Szegi fénycsipke s dús aranybrokát.

— Most mártsuk a szívünket a fénybel —

Fölöttünk mennyi kincs lebeg!

Tudjuk: kifakulnak a színek.

Gyászhiért susogva

Zsákruhát von a mennyboltra a szél

S az árva éj majd felzokog:

Alázúdulnak hideg záporok.

— Most gyüjtsünk színt a sűrke napokra! —

Jégöklét rázva jön a tél.

A sápadó ég mégse zúgolódik,

Nem riasztja a téli tetszhalál.

(Aggódó ember itt megszegyenülhet.)

Panaszló varjak mind elcsendesülnek.

— Tanulunk most hívő bizodalmat. —

A Béke örhelyére áll.

Dömötör Ilona.